

Koldo Mitxelena Elissalt, Errenteriako Goikokalean jaio zen 1915eko abuztuan.

Hirurogeitamabi beteak zituen, beraz, hil zenean.

Txikitan oin batean tumore xuri bat sortu zitzaion, eta urtetan egon zen gaixo; ez zuen lagunarteko jolasik ezagutu zortzi urte bete zituen arte. Aita otargina zuen, eta honen ondoan, herriko berriketak entzuten zituen bitartean ikasi zuen irakurtzen, eta, beste eginkizunik gabe, oso zaletu zen; batez ere euskarazko paper eta aldizkariak izaten zituen gertuen, aita oso abertzalea baitzuen. *Zeruko Argia* batez ere; baita erdarazko Salgari eta Julio Vernereren abenturak ere, hauek bizi zituen geldi egon behar horren truke.

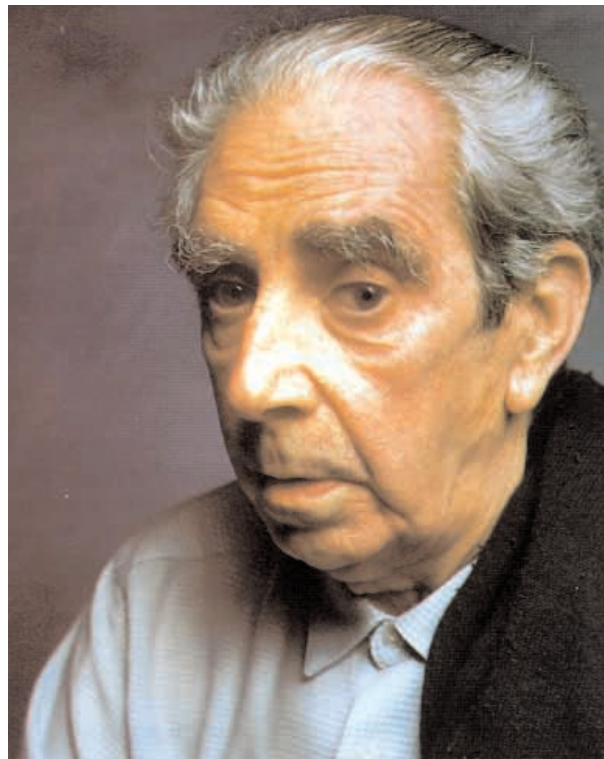
Hala, Sarako Dr. Lerenboure-k sendatu zuenean, zortzi bat urte zituela, hasi zituen eskolak eta lagunarteko jolasak.

Gerraurrean amaitu zuen batxilergoa, 1935ean.

"Abertzale, etxean egin ninduten", dio berak, "baina ez ninduten alderdi bateko eraginetara bultzatu; hala ere, 'Eusko-Gaztedi Kiroltaldean' aurkitu nintzen lagunekin Arturo Campión-ek Errenteriako batzoki berria hitzaldi batez inauguratu zuenean".

Hogeitabat urte bete gabe zituen gerra lehertu zenean, eta batez ere errederiarrez osatu zen "Itxarkundia" batailoian izena eman eta egin zuen ezarri zioten gerra. Gero, gorroterrian galtzea suertatzen zaienen prezio gogorra ordaindu behar izan zuen: bizia txiripaz salbu lortu bazuen ere, ia zortzi urteko espetxe zigorra beterazi zioten, bi alditan: lehenengoa, sei urtekoa, eta bigarrena, bi urtekoa.

Gero egin zituen lan guztiak burutzeko denbora gerraondoko jazarpen eta trabaz mingostuak izan ziren (*M. U.*).

NORTASUN ERNEA

Zientzi gizonaren zehaztasunarekin neurtzen zuen bere burua, bere lanak, eta askotan besterenak ere; beretzat hertsia bazen, hala izaten zen besterentzat, askotan ironiaz, eta noizbehinka eztenkari garratza ere izaten bazekien eztabaidetan, batez ere idatzietan.

Pentsamoldez zabala zen gizona, bihozkorra zen, bestalde, eta bazekien zabal-goza izaten ere, batez ere lagunkorra irakaskuntzan: Mitxelenagandik tesiak eta liburuak egiteko laguntza oparoa jasotako asko da, seguraski Koldok berak jasotakoak baino askoz ere zabalago emanak, eta berak jasotako hauek aitortzea ez zitzaion batere kostatzen, batzuk politikaz bestelakoak izan baziren ere. (M. U.).

LAGUN-TALDEA.

Burgos-eko presoedegian (1942).

1. Felipe Lizaso	7. Alejo Artaza
2. Jose Manuel Añon	8. Ander Arzelus
3. Javier Artaza	9. Iñaki Unzeta
4. Pedro Zeberio	10. Koldo Mitxelena
6. Emiliano Azkarraga	11. Luis Sansinenea

GERRA ETA GERRAONDOKOAK

Koldo Mitxelena ez zen, noski, gerrarako gizona, baketsua baizik; baina ezarri ziguten gerran "geure burua defendatu besterik ez genuen egin", eta honetan ahalegindu zen.

Bere alaba Itziarrek dioen bezala: gerrako denboran egin behar izan zuena lasaitasun batez joan zitzaion. Gerraondokoa izan zen okerreana: erru gabeko zigorrak jasan behar izan zituen, eta injustizia eta mendekua, bengantza, izan ziren Koldorentzat jasaten gaitzenak.

Berak jasan zituenak baino, bere ama Joxepa Inaxi Elissalt-ek, alargun eta etxean bakarrak, sufritu behar izan zituenak baizik.

Lehenengo sei urteko gartzelalditik itzuli zenean esan omen zion, ama euskaldunaren sotiltasunarekin: "Etorri al zara? (M. U.)."

EUSKALDUNAK, BURGOS-eko PRESONDEGIAN. Lagunarte zabala bildu zen gerraondoko berehalako urteetan.

1. Antonio Guria
3. Ramón Laniella
4. Cecilio Iturraspe
5. Francisco Arruti
6. Fernando Aristizábal
7. Máximo Andonegi
8. Abel Martín
9. Koldo Mitxelena
10. Emiliano Azkarraga
11. José Miguel Sarasola
12. Pedro Zeberio
16. Marcos Azkarate
17. Bonifacio Apalategi
18. Iñaki Urbietá
19. Genaro Arregi
21. Koldo Aranzábal
22. Francisco Murúa
24. Juan José Barrutia
25. Sebastián Elizalde
26. Telesforo Goienetxea

27. Peli Salegi	46. Ander Arzelus
28. Julián Lazkano	47. Iñaki Unzeta
29. José Manuel Mendizábal	48. Lino Lazkano
30. José María Loinaz	49. José María Gallastegi
31. Anselmo Albizu	50. Fernando Subiñas
32. Felipe Lizaso	53. Juan Polo
33. Luis Sansinenea Almandoz	55. Eugenio Murúa
34. Eugenio Errizkin	56. Francisco Urretavizcaya
35. José Manuel Añón	57. Joaquín Garmendia
37. Pablo Bolinaga	58. Imanol Mugika
38. Domingo Biteri	59. Ramón Jauregi
41. José Rezola	61. Tomás Rodríguez
42. Bernabé Orbegozo	62. Karmelo Lasarte
43. Joseba Salegi	63. Luis Sansinenea Zudupe
44. José Manuel Iradi	64. Pedro San Miguel
45. Pedro Iruretagoiena	65. Román Bidaburu

ESKOLARIK GABEKO HIZKUNTZA

Eskolarik gabeko hizkuntza zuen Koldo Mitxelenak berak, eta inguruan zituen euskaldunek.

Herri osoa zen euskaraz ikasi gabea.

Menéndez Pidal-en liburua: *Gramática histórica española*, izan zen esnatu zuena; alegia, horrelako zerbait behar zuen euskarak, eta behar bada Koldo berak zerbait egin zezakeen bere aldetik.

Euskaraz jantzia zen euskaldun batekin gartzelan aurkitzeak egin zion on handia; Ander Arzelus, izan zen hau, kazetaritzako lanetan "Luzear" ezizenez izenpetzen zuen kazetari handia, eta Gipuzkoan genuen euskal antzerkiaren kritikorik onena; gogoz aitortu du beti Koldok Arzelusi zion zorra. Eta ez hizkuntza aldetik bakarrik, baita hizkuntza ikusteko zuen modutik ere (*M. U.*).

UNIBERTSITATEA

Gure herriaren eta euskararen kasuan bezala, Koldo Mitxelenaren ikasketak gartzela izan zuten Unibertsitate. Aurretik Unibertsitatean inoiz izan gabe egin zituen azterketa nagusiak.

Gaurko Unibertsitatea, irekia eta publikoa nahi zuen.

Argazkia: Barcelonako Unibertsitate Autonomoan, *Doctor Honoris causa* izendatu zutenean.

Koldo Mitxelena, Filologia Klasikoan lizentziatu zen Madrilén, 1951, eta bertan doktoratu zen, 1959an, euskal fonetika historikoazko tesi batez, *cum laude*.

Urte batzutan latin irakasle instituto bitan izan ondoren, 1967an lortu zuen Salamancako Unibertsitatean Indoeuropar Katedra, Espainian lehena. 1969-1970 ikasturtean Sorbonne-ko Unibertsitatean (Parisen) eman zituen Hizkuntzalaritza Orokorraz eskolak, halaber hango École Pratique de Hautes Études-en euskarari buruzko ikastaro bat.

"Julio de Urquijo" Mintegia Gipuzkoako Diputazioan sortu zen, euskalari hark utzirik liburutegi aberatsaren inguruan. Hitzaldiak eta euskalarien arteko harremanak Mintegiari esker antolatzen ziren urte luzeetan Donostian. Baina Mintegiaren fruiturik hoberena, zalantzarik gabe, 1967az gero argitaratzen den aldizkaria dugu, *Anuario del Seminario de Filología Vasca "Julio de Urquijo"*, euskal ikasketez aldizkari garrantzitsuena, gaur egun Gasteizko Euskal Filologi Sailari atxikia (E. K).

Euskal Herriko Unibertsitatearen ametsa gauzatzen hasi zenean, Salamanca utzi eta Gasteiza etorri zen: 1977-1978 ikasturtean eman zuen jadanik ikastaro bat euskararen historiaz Arabako Ikastetxe Unibertsitarian eta, Fakultatea sortu ahala, Indoeuropar eta Euskal Sailaren buru bihurtu zen. Zahar-saritu arte bertan egon zen. 1985ean Unibertsitateko lehen irakasle emeritua izan zen.

FONÉTICA HISTÓRICA VASCA

Mitxelenaren tesi gaia. Liburuak hiru argitaraldi izan ditu (1961, 1977 eta 1985ean). Euskara zaharra eta berriagoa aztertzen dira bertan, soinuen aldetik, datu gopuru eta zorrotasun miresgarriarekin. Tituluak iragartzen duena baino gehiago ematen du liburuak: ia euskal gramatika historiko bat da **Fonética histórica vasca** (E. K).

Goi mailako hizkuntzalaria genuen Mitxelena. Filologia Klasikoaz artikulu batzu egina, nabarmendu zen orobat Hizkuntzalaritza Orokorrean nazioarteko mailan. Euskararen ikerkuntzari dagokionez, euskal linguistika eta filologiaren oraingo oinarriak berak ezarri zituen. Batere gehiegikeriarik gabe esan daiteke Mitxelena izan dela euskalari gorena. Euskararen iker-alor guztiak ukitzen zituen, gainera, hots, linguistika eta filologia, literatur kritika, etab.

Egile ez-ezik, eragile izan da Koldo Mitxelena. Euskal Herriko Unibertsitatea abiarazten eta sendotzen laguntzeaz gainera, tesi, tesina eta gainerako iker-lan anitzen suztatzaile aritu da, Euskal Herrian eta hemendik kanpo.

Euskaltzaindiak mende erdia bete zuenean, 1968an, eman zitzaion Mitxelenari euskara bateratzeko oinarri-txostena egiteko agindua. Bai eta ederki bete ere (E. K).

II. Euskal Mundu-Biltzarrean (1987).

MITXELENA UNIBERTSITARIA

Unibertsitate ikasketak gartzelan hasi zituen Koldo Mitxelenak. Gudari-eta preso-ohia izateagatik zuen oztopoa gainditu zuenean, eskubide osoko irakasle bihurtu zen Salamancan (urteoro urteoro mintegiak eta hitzaldiak ematen zituen han lehen). Parisko Unibertsitateak deitua, ikasturte bat pasa zuen Sorbonne-n. Azkenik, 1977az gero, Euskal Herrian hasi zen irakasten Unibertsitate mailan: ikastaro ireki bat eman zuen 1977-1978 ikasturtean, eta hortik aurrera indoeuroparraz eta euskaraz eskolak eta doktoradutza ikastaldiak Gasteizko Fakultatean. (E. K).

Martinet-ekin Hizkuntzalarien Nazioarteko Jardunaldietan (Leioa, 1980).

MITXELENA JAKITUNEN LAGUNARTEAN

Frango goiz hasi ziren hizkuntzalariak Mitxelenaren merezimenduak aintzat hartzen. Euskaltzain osoa da, 1952az gero, eta Espainiako Erret Akademiako Urgazlea, 1963an izendatua. 1956an Société Linguistique de Paris delakoak bere lagunen artean jaso zuen, eta handik laster Linguistic Society of America-k. Symposium, kongreso eta gainerako batzarre zientifikoetan antolatzaile eta partehartzaile izana da.

Merezimenduengatik anitz sari eman zaizkio Mitxelenari. Aipa dezagun hemen: Ossian Saria (F.V.S. fundazioarena, Hamburg), Menéndez Pidal Saria, Alfonso X.a Jakitunaren Gurutze Handia, Barcelonako Unibertsitate Autonomoan eta Bordelekoan Doctor honoris causa, etab.

Mitxelenak harreman asko eta sendoak izan ditu hizkuntzalari ospetsuenekin: Azkue, Urquijo, Tovar, Martinet, Alarcos, Lapesa, Schmidt, Lafon, Allières, Coromines, Albertos, Rohlfs eta abar luze bat. (E. K).

Coromines-ekin, Pirinioetan, landa-lanetan.

"Nik matematikalarri izan nahi nuen", esaten zuen Mitxelenak. Eta egiaz matematika ez zuen behin ere eskuetatik urruti izan. Baina gartzelan Menéndez Pidal-en *Gramática histórica española* liburua irakurri zuen eta euskarari zegokiola horrelako zerbait egin zitekeela pentsatu.

Bizitzak horretaraturik, beste alor bat utzi behar izan zuen, erdizka bederen: Hizkuntzalaritza Orokorra. "Ni gogoz kontrako filologoa naiz." Baina Koldo Mitxelena ederki gailendu da bi alor horietan. Ezagunak dira, esaterako, hizkuntza indoeuoparrez argitaratzen ziren liburu eta artikuluei buruzko Mitxelenaren kritikak.

Euskal fonetikaz landara, agian maiteen zituen gaiak onomastika eta hiztegegintza ziren. *Apellidos vascos liburu*a (1. argitaraldia 1953) mugarri antzo gelditu da euskal eta inguruko deituren ikerlan-esparruan, datu ugaritasunagatik eta analisi zorrotzagatik.

Hiztegegintzaz denaz bezanbatean, Landuchioren hiztegia (16. mendekoa) argitaratu zuen Mitxelenak, M. Agudekin batera, sarrera bikain batekin (1958), eta sari bat irabazi zuen bere *Estudio sobre las fuentes del Dicciónario de Azkue* liburuz (1970). Zorigaiztoz, aspaldisko hasia zuen *Orotariko Euskal Hiztegia* burutu gabe ez ezik, lehen liburukia, 1987ko abenduan argitaratuko dena, ez zuen kalean ikusi ahal izan (E. K).

Egan aldizkarian, kritika -eta dibulgazio- lan zabala burutu zuen Mitxelenak.

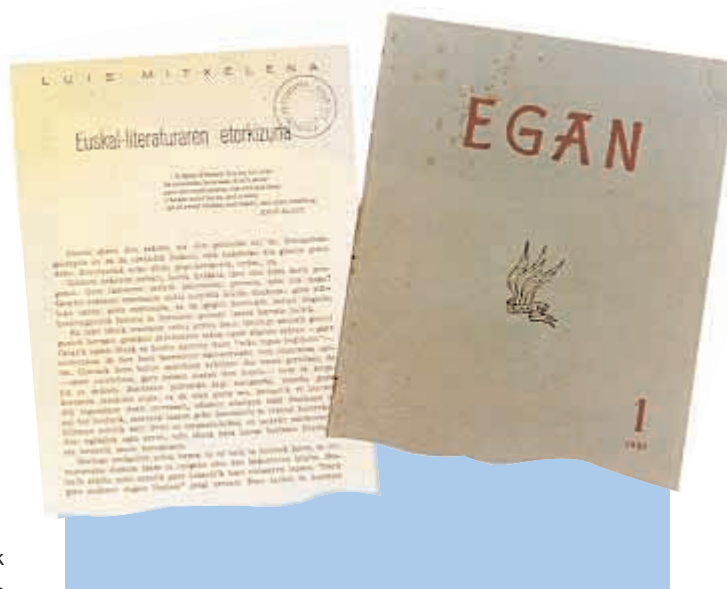
Hizkuntzalari jakituna ez-ezik, euskal idazle euskaltzalea izan da Koldo Mitxelena: euskara, bere aberriaren hizkuntza bezala ere maite izan du. Maitasun horren zerbitzuan erabili ditu bere jakitatea eta idazle-dohainak. Irakurle xumea eta euskal idazlego jasoagoa, denak izan ditu gogoan bere lan teoriko, kritika eta kultur iruzkinetan.

Besteak beste, maisugo horrek bi lantegi ditu, behinenak: *Egan* Donostiako aldizkaria (1951) eta Euskaltzaindia. Euskararen historia, berorren Literaturarena, gaur eguneko egoera, etorkizunerako erizpideak: guztiaz eskaini du bere gogoeta argigarria.

Euskararen iraganaz, mugarria den hainbat lan utzi du Mitxelenak: *Sobre el pasado de la lengua vasca* (1964), *Lenguas y protolenguas* (1962), *Apellidos vascos* (1953), *Textos arcaicos vascos* (1964) eta bere doktore-tesia izan zuena, adibidez: *Fonética histórica vasca* (1961). Hizkuntzaren lehena eta ondarea jaso ditu horietan. Ez da ahantzi behar,

gainera, euskal Literaturari ere eman ziola begiratu on bat: *Historia de la Literatura Vasca* (1960). Alor hain ezberdinetan, beti ere maisuki mintzatu da.

Batez ere euskaraz euskaltzaleentzat idatzi dituenetan euskal kulturaren egunean eguneko arazoez ere arduratu da. Mezu hau *Mitxelenaren idazlan hautatuak* deitu liburuan dago bilduta (1972). Aberatsa du hori, eta aberatsa bere prosa trinko eta zintzelatua. Kultura jaso eta zabalekoa ageri da autorea, kritikari zolia, euskalgintzaz biziki urduri. Lan hauetan dugu batipat idazle-belaunaldi gazteagoaren gidaria.

Euskal Literaturaren kritikaririk argienetakoa izan da Koldo Mitxelena.

10

Euskararen orainaz eta etorkizunaz ere arduratutako jakituna izan da Mitxelena. Hizkuntza gaurkotu beharra garbiki ikusi zuen, eta horretarako lanetan zuzenki parte hartu, bileretan ez-ezik, eztabaidetan ere. Ezagunak dira xede horrekin egindako txosten, artikulu eta liburuak.

Euskarari bere geroa segurtatzeko Mitxelenak utziko digun altxorrik oparoena *Orotariko Euskal Hiztegia* dugu (1987): hondorik gabeko gordairu honetan metatuko dira, inoiz eta beste inon baino areago, euskararen aberastasunak. Zoritxarrez, obraren ale bat ere ez du argitaratuta ikusterik izan autoreak (J. H.).

MITXELENA EUSKALTZAINA

Euskaltzain oso izendatua izan zenetik (1952), Erakunde honen barnean gizon ardatza izan da Mitxelena, heriotza arte. Eginkizun orokorretan bazkide bezala, Zuzendaritzan, askotan Batzorde-buru gisa eta Iker-Sailaren arduradun bezala, Euskaltzaindiaren azken hogeitamar urteetan Mitxelenaren erizpideek eta asmoek pisu handia izan dute Akademan. Euskara baturako lanetan (Arantzazuko Txostena, aditz baturako proposamena, etab.), hiztegitintzan, euskal gramatikan: une gakoetan presente da jakitun hau.

Argazkiak: Euskaltzaindiko sarrera (Erreterria, 1961-I-22). Euskaltzaindiarekin (1986-XII-19).

MITXELENAREN IDAZLAN HAUTATUAK

Mitxelenaren euskarazko lanak aldizkarietan agertu izan dira batez ere, eta sakabanatuta daude. Hala ere, 1972rarte idatzitakoen bilduma egokia da *Mitxelenaren idazlan hautatuak* hau, P. Altunak paratua eta Bilbon argitara emana.

OROTARIKO EUSKAL HIZTEGIA

Hizkuntza arautu eta idatzietan, hiztegi orokorrak leku nagusia izan ohi du hizkuntzaren erabiltzaileen artean. Euskal hiztegien historian, gaurdaino bik bederen eragin zabal eta iraunkorra izan dute: Larramendiren *Diccionario Trilingüe* deituak (1745) eta Azkueren *Diccionario Vasco-español-francés*-ek (1905-1906). Euskara idatziaren arorik emankorrenean, laurogei urtetan, Azkuerena izan da hiztegi gidaria. Mitxelena eta beronen lankideen *Orotariko Euskal Hiztegia*-rekin aurrera-pauso handi berria emango da ondoko euskararen onetan: lan izugarri eta bazterrezina.

11

Mitxelena kezkatu agertu izan da hizkuntzak azken urteotan daraman gaurkotze-abiadaren aurrean. Beti uste izan du euskararen historia, lehendik duguna alegia, ahalik ongien ezagutuz egin behar dela gaurkotze-lan hori. Ikuspidetara eragina izan du *Orotariko Euskal Hiztegia*-ren lana.

EUSKARAREN BATASUNA

Euskal dialektologiaz beti arduratu izan bada ere, Mitxelena era berean beti azpimarratu du euskararen funtsezko batasuna. Euskara literario baturanzko proposamen akademiko orokorra berak prestatu zion Euskaltzaindiari, Arantzazuko Batzarrerako (1968). Proposamen haren inguruan sortutako eztabaida sozialean, Euskaltzaindiarekin egon izan da Mitxelena, geroztik.

12

AGUR!

Adiskide kuttun, lagun zorigabe
azpildu-gabeko bihotzaren jabe
onerako zabal, ederrak su-bera:
.....
Aldegina haiz urrun, lagun bihotz-bera,
adi-mugaz haruntz-erbeste itzalera.

Adiskide laztan, ehun bider gaixoa:
gogapenak elkar bil-hari meheñoa
behinola zaik eten... Adi-jauregia!
jabe dituk, geroz, gaua ta nahasia.
.....
Ene oihu hau sar ta bihotza biztu,
ta itzal-jauregian giz-argia izetu!

Lizardi, 1930

Lizardiren poema honen gain eman zuen Koldo Mitxelena bere eskua, Schommer-en argazki honetan: Adiskide joanari agurra da olerki hau, ondoko hitzetan ikus daitekeenez. Guk, hemen, jakitun langileari ohore, adeitasunez!

